

Uvod u javnu debatu

U periodu od septembra 2020. do maja 2021. ULUS realizuje debatno-istraživački projekat "Ka horizontalnosti u umetnosti" sa ciljem unapređenja društvenog, socijalnog, poreskog i radnog statusa umetnika, kroz davanje smernica i preporuka za konkretne izmene u zakonima kojima se ovaj status uređuje (Zakon o kulturi, Zakon o radu, Zakon o obaveznom socijalnom osiguranju, itd).

U okviru Debatnog programa grupa umetnika članova ULUS-a (Milica Lapčević i Srđan Vukajlović) i SULUV-a (Danica Bičanić i Zoran Pantelić) napravila je predlog dokumenta za proširenje uslova za sticanje i produžavanje statusa samostalnih umetnika.

Nakon izrade prvog nacrt, dokument je prosleđen članovima ULUS-a i SULUV-a sa intencijom da se priključe svi zainteresovani u korist njegove razrade, nadogradnje i dopune.

Na osnovu do sada pristiglih komentara i pitanja, grupa koja je sastavila inicijalni dokument ovim saopštenjem nastoji da pojasni razloge za njegovo pisanje i objasni motive i ideje koje su ga oblikovale.

Tokom istraživanja, ustanovili smo da se deo sadašnjeg pravilnika koji se odnosi na samostalne likovne umetnika nije menjao od 1984, (mi imamo kopiju iz 1984. PRAVILNIK O BLIŽIM USLOVIMA, MERILIMA I KRITERIJUMIMA, KAO I POSTUPKU PO ZAHTEVIMA LICA ZA UTVRĐIVANJE STATUSA LICA KOJA SAMOSTALNO OBAVLJAJU UMETNIČKU ILI DRUGU DELATNOST U OBLASTI KULTURE), znači koristi se već blizu 40 godina.

Za protekle četiri decenije došlo je do krupnih promena u društveno političkoj, ekonomskoj kao i u mediskoj i tehnološkoj sferi sveta u kojem živimo. Promenile su se i forme umetničkog izražavanja ali se, zahvaljujući sprovedenim istraživanjima, sada bolje prepoznaju uloge umetnika i njegov značaj za društvo. Iz dokumenata i studija evropskih umetničkih asocijacija jasno je da umetničke aktivnosti imaju pozitivan efekat za ekonomiju zemalja. Umetnost nesumnjivo doprinosi stvaranju nacionalnog identiteta, zajedničke kulture, kao i međunarodne prepoznatljivosti jedne zemlje.

Umetnost i umetnici pomažu da se uoče i osveste određeni problemi i tako doprinose razvoju društva i napretku tolerancije, pravde i mira u svetu.

Umetnost takođe doprinosi intelektualnom, fizičkom, emocionalnom i senzornom razvoju dece i mladih. Umetnost ima pozitivnu ulogu za očuvanje psihofizičkog zdravlja starih ali i u terapiji i u radu sa osobama sa posebnim potrebama. Umetnost poboljšava kvalitet života celokupne zajednice.

Umetnici kroz svoje stvaralaštvo komuniciraju sa stručnom javnošću i istovremeno i sa najširoom

zajednicom. U procesima kreativnog stvaralaštva od problemskih pitanja, fenomenoloških istraživanja, kritičkog mišljenja do inovativnih rešenja, umetnici konstantno proširuju polje svog rada i podstiču diverzitet umetničkog procesa i interpretacije.

Oni tako oblikuju nove i drugačije umetničke prakse, od kojih mnoge nisu usmerene isključivo ka proizvodnji umetničkih objekata i njihovom estetskom vrednovanju, već i medijaciji i komunikaciji umetničkog dela s publikom širom od uobičajene galerijske.

Prelazak u digitalni prostor, naročito u poslednjih godinu dana značajno ubrzan i pandemijom COVID-19, pred umetnike je stavio dodatne izazove – predstavljanja, delovanja i komunikacije kao i promišljanja medijskih formata koje će koristiti u tom novom prostoru. Istovremeno, nove hibridne forme koje nastaju kao razvojna nadogradnja umetničkih izraza: između crteža i animacije, filma i video zapisa, fotografije i digitalne grafike, instalacije i skulpture, performansa i akcija u javnom prostoru, te čitav spektar stvaralaštva koji se generiše iz polja digitalne umetnosti - internet umetnost, kompjuterska animacija, virtualna umetnost, video i kompjuterske igre i modovi, 3D štampa, bio-art i interaktivni radovi koji se oslanjaju na direktnu participaciju, sve zajedno pomeraju granice umetničkog izražavanja, stvaralaštva i komunikacije.

Obrazovanje i iskustvo umetnika ispoljava se između ostalog i na društvenom planu, kroz delovanje u kulturnoj i široj zajednici u: neformalnom obrazovanju mladih i starih, edukaciji publike, kroz učešće na međunarodnim seminarima, kustoske praksu, kroz lokalne, regionalne i medjunarodne saradnje i projekte, valorizaciju kulturnih sadržaja, učešće u stručnim komisijama, saradnju sa muzejskim i galerijskim institucijama u pravcu vrednovanja i istraživanja kolekcija i sl.

Polazeći od predhodno napisanog, predlog proširenja pokušava da obuhvati različite umetničke prakse ali i mnoge druge aktivnosti kojima umetnik doprinosi društvu i time zaslužuje Status samostalnog umetnika. U centru pažnje nije više samo delo koje se vidi na nekoj izložbi već je to i specifično znanje i iskustvo koje likovni umetnik unosi u polje kulture.

Na kraju moramo da dodamo da naša ideja proširenja nije originalna. Ona se već nalazi u Pravilniku Ministarstva kulture za oblasti arhitekture, primenjene umetnosti i pozorišne umetnost i mi smo pri pisanju našeg predloga koristili i formulacije koje već postoje u tom Pravilniku.

Kako bi ideja o proširenju kriterijuma bila jasnija u prilogu predlažemo sistem bodovanja umetničkih aktivnosti koji se uzimaju kao kriterijumi za sticanje/potvrđivanje statusa. Bodovanje bi predstavljalo interni Pravilnik kojim bi se dodatno pozicionirale umetničke aktivnosti, a koje bi dodatno pomoglo umetnicima, kao i Komisiji. Napominjemo da je ovakav sistem, naravno prilagođen njihovoj oblasti, usvojilo Društvo arhitekata Srbije. Bodovanje je, kao i svi drugi predlozi vezani za proširenje kriterijuma, tema za diskusiju i dalju razradu.

Dodali bismo još nekoliko reči o bodovanju rada u Udruženju (ovoga nema u Pravilniku Ministarstva). Članovi koji su već radili u Udruženju znaju koliko ta obaveza može da uzme vremena i energije. Radi se o angažovanju koje je i neophodno jer Udruženje u velikoj meri zavisi od dobrovoljnog rada njegovih članova. Smatramo da bi predlog da se godina rada boduje sa npr. 10 bodova (što znači da 10 godina rada pravda 4 godine aktivnosti) bio tek mali podsticaj ili nagrada za ogromni uloženi rad. Ovo pitanje zavredjuje pažnju a takodje bilo bi neophodno da se uredi posebnim pravilnikom.

Da li su naši predlozi prihvatljivi, u kojoj meri su dobri i korisni a koliko su možda i neočekivani ili preobimni, prepuštamo proceni svih zainteresovanih. Ukoliko ih je potrebno redukovati, to treba učiniti sa najvećom pažnjom i uzimajući u obzir sve aspekte angažovanja i prisustva obrazovanog aktivnog umetnika u društvenoj, kulturnoj i ekonomskoj stvarnosti naše sredine, načine na koji on uzima učešća u društvenoj dinamici, i pre svega, za sada nedostajućim načinima valorizacije njegove egzistencije, uloženog rada i vremena. Ostaju i pitanja bodovanja predloženih aktivnosti što bi takođe bila tema naših debata.

I da ne zaboravimo da je prvi razlog za pisanje predloga taj što želimo da pomognemo i olakšamo likovnim umetnicima da ostvare ili produže svoj status samostalnog umetnika. Smatramo i da je najvažnija obaveza naših udruženja da radi na unapređenju i zaštiti radnih i profesionalnih prava likovnih umetnika kao i na poboljšanju njihovog društvenog položaja.

Da podsetimo da se pored procedure za produženje statusa samostalnog umetnika, likovni umetnici suočavaju sa nizom ozbiljnih problema svoje sadašnje pozicije, među kojima su pitanja naplate izlagačke aktivnosti i autorskih prava, povećanje osnovice za penziju u skladu sa stepenom obrazovanja, zaostalih dugovanja za uplate PIO fondu, nerešenih pitanja poreskih osnovica, neobezbedjenog porodiljskog odsustva i nadoknada za sprečenost i nesposobnost za rad kao i privremena odsustva i pauze u radu i niz drugih.

Sa navedenim problemima suočavaju se svi koji se nalaze u statusu samostalnog umetnika bez obzira na polje umetničkog delovanja i godine radnog staža.

Kada preispitujemo kriterijume, njima nastojimo da obuhvatimo i sve one koji se nalaze na dvostrukoj margini-zapostavljeni i poniženi od državnih institucija, dok se bave novim hibridnim umetničkim formama lišeni regulative, baš kao i definicije svog polja delovanja i uvažavanja struke i kolega.

Dakle, sa brojnim problemima suočavaju se podjednako i vajar u ateljeu (bez nadokande za izlaganje, sa visokim poreskim osnovicama, i penzionim planom koji se obračunava na osnovu srednje stručne spreme, i dugom prema PIO fondu u proseku od nekoliko hiljada eura) kao i

umetnik koji u javnom prostoru izvodi performans, ili se bavi digitalnom grafikom, videom ili instalacijama a kome bi bar polje umetničkog delovanja trebalo da bude adekvatno definisano i vrednovano kroz Pravilnik.

U ovom smilsu, proširenje uslova za produženje statusa značilo bi i proširenje polja za zajedničku borbu ka boljim uslovima rada za sve umetnike.

Umetnički rad je opšte društvena vrednost koja je u sadašnjem trenutku kao takva prepoznata uglavnom i jedino od umetnika. Ipak, obezbeđenje boljeg statusa za umetnike ne bi trebalo mešati sa društvenim priznanjem dela, već mnogo širim značajem povratka na nivo dostojanstva i šanse za rad, koje su štetnim delovanjem različitih državnih struktura i odluka značajno umanjene i obezvređene. Umetnici sami ne bi trebalo da doprinose daljoj eroziji pozicije umetnika kroz striktno ograničavanje polja delovanja i njegovog vrednovanja.

Bilo bi veoma važno, takođe, da budemo svesni da svake godine iz sve većeg broja umetničkih škola izlaze nove generacije digitalno pismenih, akademski obrazovanih mladih umetnika koji mogu naići samo na potpuno neuređen i disfunkcionalan sistem u kome skoro nijedan od problema sa kojima će se suočiti nema rešenja.

Sa kojom će lakoćom oni moći da artikulišu polje svog rada koje se odnosi na potpuno globalizovan i digitalizovan svet promenjenih paradigmi, kao i svoj status, pitanje je koje obavezuje sve prethodne generacije, utoliko više jer se jedino adekvatnim reagovanjem pred sadašnjim izazovima može potvrditi i prethodna istorija umetnosti kao i smisao njenog daljeg opstanka u neoliberalnom kapitalističkom sistemu.

Rad na ovom dokumentu nije autorizovan i treba da bude plod objedinjenog stava umetnika dva reprezentativna udruženja ULUS-a i SULUV-a. Naša namera je da, tek kada prođe sve debate, dopunjen/prerađen/pročišćen dokument pošaljemo Ministarstvu Kulture na konačno usvajanje.

Apelujemo na kolege da operativno i proaktivno istaknu komentare i uz konkretnu artikulaciju (predloga) u tekstualna rešenja.

Očekujemo vaše dalje primedbe i predloge i nadamo se skorašnjoj otvorenoj debati.

Prijateljski Vas pozdravljaju,

Milica Lapčević, Srđan Vukajlović, Zoran Pantelić, Danica Bićanić